

«Я хочу lax»

En studie om universitetslärares kodväxling i ryskundervisning

Jesse Juopperi

Institutionen för slaviska och baltiska språk, finska, nederländska och tyska
Kandidatuppsats i ryska (15 hp) inför framläggning
Vårterminen 2017
Handledare: Nadezjda Zorikhina Nilsson

Stockholms
universitet

«Я хочу lax»

En studie om universitetslärares
kodväxling i ryskundervisning

Jesse Juopperi

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att kartlägga universitetslärares kodväxling i ryskundervisning och kategorisera dem förekommande kodbytena efter deras tänkbara syften. Ytterligare försöks det att identifiera gemensamma tendenser som karakteriserar informanternas kodväxling och besvara frågan om resultaten av denna studie är enhetliga med tidigare forskning. För studien observerades tre rysk-svensktalande informanter, i genomsnitt 80 minuter var, medan de undervisade svenska studentgrupper från nybörjar- till kandidatnivå. Med hjälp av inspelningar och skriftliga anteckningar från lektionerna kategoriserades informanternas kodbyten.

Det visade sig att de oftast kodväxlade delarna i informanternas tal var svenska grammatiska termer i rysk kontext samt översättningar av ryska anföranden till svenska. Generellt visade sig kodväxling i form av översättning och metaspråkliga kommentarer vara det oftast förekommande. Som studiens huvudresultat kan betraktas det att informanternas kodväxling verkade oftast hänga ihop med deras försök att försäkra sig om att alla studenter förstod det ryskspråkiga innehållet på lektionerna, vilket stämmer överens med tidigare forskningsresultat inom området.

Nyckelord: kodväxling, tvåspråkighet, språkkontakt, andraspråk, ryska, svenska, språkundervisning vid universitet

Innehållsförteckning

1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Frågeställning och syfte	6
1.3 Metod	6
2 Tidigare forskning.....	6
2.1 Tvåspråkighet	6
2.2 Kodväxling: bakgrund & definitioner	7
2.3 Kodväxling i undervisning	8
2.3.1 Universitet: Havermeier 2015	9
2.3.2 Gymnasium: Turunen 2013	10
2.4 Forskning av ryska språkkontaktfenomen	11
2.4.1 Ryska emigranters språkbruk: Gregor 2003 & Lisik 2011	11
2.4.2 Rysk-svensk kodväxling: Ringblom 2001	13
3 Material.....	14
3.1 Om skillnader mellan ryska och svenska	14
3.2 Informanter & miljö	14
3.3 Medveten kontra omedveten kodväxling	15
3.4 Kommentar till insamling av primärdata	16
4 Analys och resultat.....	16
4.1 Kommentar till analysens utgångspunkter	16
4.1.1 Definition av kodväxling i denna studie	16
4.1.2 Transkription & translitteration	17
4.2 Korpusens innehåll	18
4.2.1 Informant A	18
4.2.2 Informant B	21
4.2.3 Informant C	22

4.3 Klassificering av materialet	23
4.3.1 Översättning & metaspråk	24
4.3.2 Expressiva och stelnade uttryck	25
4.3.3 Kommunikativa byten	26
4.4 Sammanfattning	28
5 Slutsatser	31
Litteratur	33

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I kommunikation mellan personer med kunskaper i flera språk har deltagarna ofta möjlighet att välja vilket språk som används. Li Wei (2008, 4) menar att de flesta tvåspråkiga kan automatiskt välja ”rätt”, medan logiken bakom språkvalet inte alltid är så klar för en utomstående. Enligt Grosjeans modell (refererad i Wei 2007, 14) väljer tvåspråkiga personer mellan fyra alternativ när de kommunicerar med varandra: (1) L1 med kodväxling, (2) L1 utan kodväxling, (3) L2 med kodväxling eller (4) L2 utan kodväxling.¹ Detta förutsätter naturligtvis att deltagarna har samma språk som L1 resp. L2. I kommunikation med enspråkiga personer lär de tvåspråkiga däremot inte ha någon kodväxlingsmöjlighet utan måste hålla sig antingen till sitt L1 eller L2 (dvs. de ovannämnda alternativen 1 och 3 saknas). Modellen tycks vara förenklat och i verkligheten som präglas av språkligt mångfaldiga situationer kan det förväntas förekomma situationer som den möjligen inte täcker, men mot denna bakgrund borde kodväxling alltså inte förekomma i sådana kommunikativa situationer där den ena parten inte är tvåspråkig. I praktik finns det ändå undantag, som undervisning i främmande språk utgör ett av.

Innan forskning i kodväxling hade blivit populär var det vanligt att se de tvåspråkigas växlande mellan två eller flera språk som tecken på ”halvspråkighet”, men i dagsläget är det känt att det snarare handlar om hög kompetens och avancerat språkbruk än okunnighet (se t.ex. Grosjean 2010, 52 & 56). Vad som styr kodväxling är däremot inte helt klart. Kodväxling hos vuxna informanter i universitetsmiljö har tidigare undersökts av Havermeier (2015) vars arbete är en av utgångspunkterna till denna studie. Syftet med hennes studie var att svara på frågan om kodväxlingen mellan hennes svensk- och tysktalande informanter i tvåspråkig miljö följde något mönster. Sin korpus delade hon slutligen upp i olika kommunikativa situationer där det förekom kodväxling (Havermeier 2015, 66). En av dessa kategorier var ”undervisning” (ty. *Lehrveranstaltung*), som bestod av inspelningar gjorda under tysklektioner vid olika universitet i Sverige. Analysen visade att det fanns vissa gemensamma faktorer som karakteriserade kodväxlingen i tysk-svensk kontext. Den föreliggande studien

¹ Här betecknar L1 (resp. L2) inte talarens språkkompetens utan används endast för att skilja två språk från varandra.

koncentrerar sig på att ta reda på om observationerna som tidigare har gjorts inom kodväxlingsforskning går att generalisera till att omfatta språkparet svenska-ryska.

1.2 Frågeställning och syfte

Uppsatsens syfte är att kartlägga universitetslärares kodväxling i ryskundervisning och kategorisera kodbytena efter deras tänkbara syften. Ytterligare försöks det att identifiera gemensamma tendenser som karaktäriserar informanternas kodväxling och besvara frågan om resultaten av denna studie är enhetliga med tidigare forskning. Med tanke på att denna uppsats handlar om kodväxling i undervisning av ett främmande språk (vilket innebär att inte alla deltagare kan betraktas som tvåspråkiga, se diskussion i kap. 3) kommer den till skillnad från flera tidigare studier koncentrera sig företrädesvis på informanternas medvetna kodväxling.

1.3 Metod

Den huvudsakliga informationskällan för denna studie är observationer som har gjorts under ett antal rysklektioner på ett svenskt universitet och sparats i form av skriftliga anteckningar samt inspelningar. Informanterna var medvetna om och hade i förhand givit sitt samtycke till att de observerades. Förutom en informant visste de inte det exakta syftet med inspelningarna, vilket ansågs bidra till att få så autentiska resultat som möjligt. Ytterligare intervjuades informanterna efter att materialet hade analyserats. Syftet med dessa korta intervjuer var att jämföra vissa delar av studiens resultat med informanternas egna uppfattningar av deras kodväxling och på det sätt bekräfta vissa observationer. Lärarna som observerades för studien har ryska som modersmål och behärskar det svenska språket på hög nivå och kan i detta sammanhang betecknas som tvåspråkiga.

2 Tidigare forskning

2.1 Tvåspråkighet

Tvåspråkighet är inget nytt fenomen: med tanke på att språk utgör en viktig del av människans identitet, är det troligt, att former av två- eller flerspråkighet har funnits lika länge som det har funnits mobilitet mellan olika språkområden (jmf. Grosjean 2010, 9). Trots den långa praktiska historien av fenomenet är forskningstraditionen inom området relativt ung: enligt Milroy & Muysken (1995, 4) var Ronjats (1913) beskrivning

av sin sons tvåspråkiga uppväxt ett av dem första bidragen till ämnet. Ett annat arbete som än idag anses tillhöra de mest omfattande beskrivningarna om tvåspråkig uppväxt är Leopolds detaljerade studie (1939–49) om sin dotter.

Som följd av bl.a. teknisk utveckling och därmed ännu större mobilitet har tvåspråkighet blivit allt vanligare i hela världen (Milroy & Muysken 1995, 1). Trots ökat intresse för ämnet saknar tvåspråkighet på individuell nivå en allmänt accepterad definition: enligt Edwards (2006, 8) är det vanligt att tala om språklig kompetens och det var typiskt för de första definitionerna att betona jämnstarka kunskaper i båda språken – numera kan tvåspråkighet karaktäriseras t.ex. av växlande bruk av två språk (Weinreich 1953, refererad i Edwards 2006, 8) eller förmågan att producera kompletta och betydelsefulla uttryck på sitt andraspråk (Haugen 1953, refererad i Edwards 2006, 8). Alternativt kan språkinlärningsåldern och -sättet användas som kriterium, vilket kan innebära t.ex. att man ska ha lärt sina två språk samtidigt i barndomen för att kunna betraktas som tvåspråkig (jmf. Skutnabb-Kangas 1981, refererad i Håkansson 2003, 15). Grosjean (2010, 4) menar däremot allmänt att tvåspråkiga är de som använder två eller flera språk (eller dialekter) i vardagen.

2.2 Kodväxling: bakgrund & definitioner

Forskning av kodväxling fick sin början på 70-talet i form av dialektforskning och var först fokuserad framför allt på växlingens syfte, men snart började även fenomenets grammatiska egenskaper och regler kartläggas (MacSwan 2006, 284). Idag används begreppet kodväxling som beteckning för bruk av två eller flera språk i ett yttrande (Poplack 1980, 583; Grosjean 2010, 51; MacSwan 2006, 283 m.fl.), men vad det innebär exakt, finns det olika tolkningar av.

Ofta skiljer man ändå kodväxling (eng. *code-switching*) från lån (eng. *borrowing*). Låneord följer nämligen som regel målspråkets normer såväl på morfologisk och syntaktisk som på fonetisk nivå, medan ord som förekommer som följd av kodväxling bär spår av källspråket på dessa nivåer (Poplack 2004, 590). Kodväxling handlar alltså om att växla mellan språk medan lån innebär att det ena språkets enheter ”integreras” i det andra utan att växla baspråket (Grosjean 2010, 58). Anmärkningsvärt är också att man inte behöver behärska flera språk för att kunna använda sig av låneord, då de vanligen är vitt utbredda och förekommer även i enspråkiga sammanhang (Poplack 2004, 590).

Några allmängiltiga regler som styr kodväxling har än idag inte kunnat identifieras (MacSwan 2006, 285; Poplack 2004, 589). Däremot är det bekant att kodväxling i alla fall inte handlar om någon slumpmässig blandning av språk utan sker konsekvent och ofta karaktäriseras av vissa mönster (Grosjean 2010, 56; Poplack 1980,

585). Två välkända påståenden gällande dessa "regler" är *free-morpheme constraint* och *equivalence constraint* av Poplack (1980). Det förstnämnda innebär att kodväxling bara kan ske mellan fria morfem (dvs. inte mellan stammar och ändelser). Det andra innebär att uttryck som innehåller kodväxling tenderar att följa de båda språkens normer vilket leder till att ogrammatiska konstruktioner som bryter mot det ena språkets syntax är sällsynta (Poplack 1980, 585 & 613). Här ska det ändå påpekas att påståenden har ofta ifrågasatts (MacSwan 2006, 286) och att varierande praxis att kodväxla kan förekomma beroende t.ex. på sammanhanget (vilken grupp man befinner sig i och vilka "normer" som har etablerats i gruppen osv.) och talarens tvåspråkiga kompetens. Ytterligare en värdefull iakttagelse av Poplack (2004, 590) är att reglerna som gäller i enspråkiga sammanhang inte går att tillämpa när det handlar om tvåspråkigt språkbruk. Detta innebär att de språkliga särdrag som förekommer t.ex. i rysk-svensk kontext inte går att förklara med hjälp av enbart ryska eller svenska språkregler.

2.3 Kodväxling i undervisning

Forskning av kodväxling och tvåspråkighet i klassrum (dvs. generellt i undervisning) fick sin början under 1970-talet i USA, där det i första hand handlade om spanskans ställning i relation till engelskans och hur flerspråkiga elevgrupper påverkar språkutvecklingen hos barn (Martin-Jones 1995, 91). Till skillnad från den föreliggande studie handlade det då om undervisning generellt och var inte fokuserat på undervisning i främmande språk. Enligt Martin-Jones (2000, 2) har åtminstone följande syften med lärares kodväxling identifierats tidigare (här i urval): 1) att markera övergång från lektionsrelaterade saker (såsom förberedelse av lektionen) till själva lektionen och dess innehåll, 2) att tilltala en viss adressat samt 3) att markera ämnesbyte. Vidare menar hon att lärare kodväxlar för att göra sig förstådda och iakttar då samtalspartners språkkompetens. Iakttagelsen om att man vill försäkra sig om sin samtalspartners förståelse bekräftas också av Jakobson (1960), som diskuterar språks olika funktioner. *Metalingual function* avser situationer där deltagare i samtal t.ex. ställer frågor om själva språkbruket snarare än samtalsinnehållet: 1) "Do you know what I mean?" el. 2) "The sophomore was plucked" "But what is plucked?" (Jakobson 1960, 356). *Phatic funktion* hänger nära ihop med detta och avser språkbruket som syftar bl.a. på att väcka samtalspartners uppmärksamhet ("Are you listening?" Jakobson 1960, 355) och att hålla samtalet igång t.ex. genom att signalera uppmärksamhet.

Avery (2011) studerade kodväxling i svensk-arabiskt klassrum och kom fram till att observationerna där i stort sett stämmer överens med tidigare forskning inom området (2011, 153): några syften med kodväxling som förekom var t.ex. markering av lektionens struktur samt översättning som metod för förklaring eller upprepning.

Centralt var också att trots att all undervisning (dvs. inte bara språkundervisning) i klassen var tvåspråkig, hade svenskan fått ställning som "skolspråket, auktoritetsspråket och kunskapsspråket" (Avery 2011, 170), medan undervisningen som gavs på arabiska koncentrerade sig mer på språklig korrekthet (t.ex. former istället för innehåll) och liknade därmed mer språkundervisning. I kap. 2.3.1 – 2.3.2 nedan introduceras några fallstudier som har mer direkt koppling just till undervisning i främmande språk.

2.3.1 Universitet: Havermeier 2015

Kodväxling i akademisk kontext, dvs. vid universitet, har studerats av Havermeier (2015), som betraktade språkparet svenska-tyska. Studiens syfte var att svara på frågan om kodväxlingen mellan de svensk- och tysktalande informanterna i tvåspråkig miljö följde något visst mönster. Medan sju av hennes 11 informanter hade tyska som förstaspråk och fyra svenska, var alla högt kompetenta i båda språken. Grunden till analysen utgjordes av en talkorpus på ca 38 timmar som spelades in på tre svenska universitet och ett gymnasium (Havermeier 2015, 61).

Korpusen delades upp i fyra olika kommunikativa situationer (Havermeier 2015, 66): undervisning, forskning/vetenskapliga diskussioner, administration och samtal under raster (ty. *Pausengespräch*), varav det gick att urskilja sju olika analyskategorier som fungerade som utlösare till kodväxling eller hängde ihop med dess förekomst (Havermeier 2015, 97): 1) språkliga domäner (språkvalet hängde ihop med användningsområdet, t.ex. landspecifika ämnen diskuterades på landets språk), 2) adressat, 3) kommunikativ situation eller förändring i den, 4) samtalsrelaterade faktorer resp. kontext,² 5) språkrelaterade faktorer, 6) talarens språkkompetens och 7) samverkan av flera faktorer.

Havermeier (2015, 84) definierar kodväxling (ty. *Codeswitching*) som följer: "Lexikalische Einheiten aus zwei oder mehreren Sprachen in einem Text oder Gespräch".³ Två underkategorier som används av henne är *Codebruch (CB)* och *Codemixing (CM)*, varav det förstnämnda innebär "Wechsel der Sprache über einen Gesprächsbeitrag hinaus" och det senare "Material aus zwei oder mehr Sprachen innerhalb eines Gesprächsbeitrags, ohne Wechsel der Basissprache".⁴

² i det tyskspråkiga originalet används termen "Kotext", en analogibildning till kontext.

³ sv. "lexikala element från två eller flera språk i en text eller ett samtal". Alla svenska översättningar som förekommer i denna uppsats är mina egna om inget annat anges. -JJ

⁴ sv. "språkbyte inom ett anförande" resp. "material från två eller flera språk inom ett anförande utan byte av baspråk"

Analysen visade bl.a. att *CM* förekom oftare än *CB* (Havermeier 2015, 101) och vad gäller kommunikativa situationer förekom kodväxling oftast inom undervisning som innebar en gemensam översättningsuppgift – då handlade det oftast om metaspråkliga kommentarer (ty. *metasprachliche Äußerungen*, den engelska termen *metalinguistic comments* används dock också i Poplack 1980) som användes t.ex. för att kommentera det ena språket på det andra (Havermeier 2015, 91, 105).

Det var vanligt bland informanterna att använda sig av lexikala element från båda språken: oftast handlade det om lån av substantiv och nominalfraser: ”also die haben ja auch die schwedische *fika*.” (Havermeier 2015, 124).⁵ Att låna partiklar från det ena språket till det andra förekom också relativt ofta, medan det tydligt undveks att låna verb från det ena språket och använda dem i predikativ ställning i det andra (Havermeier 2015, 235). Anmärkningsvärt var också att trots det flitiga lexikala lålandet mellan språken hölls de på syntaktisk och morfologisk nivå noggrant isär: vid lån av lexikala element användes basspråkets syntax medan det inlånade elementet behöll sina ”egna” morfologiska markörer (dvs. tyska ord följde tyskans morfologiska regler och fick inga svenska ändelser, medan svenska ord böjdes enligt svenska regler och blandades inte ihop med dem tyska) vilket kunde betraktas som ett av dem gemensamma karaktäriserande mönstren för informanternas kodväxling.

2.3.2 Gymnasium: Turunen 2013

Turunen (2013) studerade lärares kodväxling i svensk- och engelskundervisning för att ta reda på vilka situationer lärares kodväxling sker i och vilka funktioner kodbyten har i undervisning av svenska och engelska som främmande språk. Informanterna för studien var finska skolelever och Turunen observerade tre svensk- och tre engelsklärare sammanlagt på 16 lektioner som varierade från 90 till 180 minuter i längd (Turunen 2013, 28).

Resultaten delades i åtta kategorier baserat på de olika kodväxlingssituationer som förekom i korpusen (Turunen 2013, 33): 1) introduktion av dagens tema, 2) introduktion av uppgifter, 3) genomgång av uppgifter, 4) grammatikundervisning, 5) feedback, 6) anvisningar el. instruktioner, 7) besvarande av elevers frågor och 8) generell diskussion. Hos svensklärare förekom kodväxling oftast inom grammatikundervisning och i samband med introduktion av en ny uppgift. Engelsklärare växlade däremot oftast när de svarade på elevers frågor eller gick genom uppgifter med eleverna (Turunen 2013, 64). Informanternas kodväxling hade enligt Turunen (2013, 41) följande funktioner: översättning & upprepning, koherens (här avses oftast övergång till L1 [modersmålet])

⁵ sv. ”alltså de har också det svenska fikat.”

som reaktion till elevers språkbyte, dvs. anpassning av språk), förklaring & utvidgning, ämnesbyte samt önskan att väcka elevernas uppmärksamhet, varav översättning från målspråket till L1 samt upprepning av yttranden på L1 förekom oftast. Med tanke på att Turunen menar att det karaktäriserande för alla kodbyten i korpusen var att lärarna ville försäkra att eleverna förstod och hänge med i undervisningen, är det naturligt att kodväxling från målspråket till L1 förekom framför allt med just förklarande syfte.

Turunens resultat är relevanta för den föreliggande studien eftersom studien handlade om undervisning i språk som var "främmande" inte bara för elever utan också för de observerade lärarna, dvs. de var inte modernmålstalare. Därför kan möjligheten av enbart språkdominansrelaterade byten uteslutas och därmed konstateras att bytena som förekom i Turunens korpus hade med själva undervisningsmålen att göra.

2.4 Forskning av ryska språkkontaktfenomen

Historiskt sett kan det skiljas tre huvudperioder av rysk emigration: den första efter den ryska revolutionen 1917, den andra kring andra världskriget och den tredje från ca. 1970 till 1990, dvs. kring Sovjetunionens upplösning, vilket för sin del förklarar att det i dagsläget finns stora ryska kollektiv utanför den f.d. Sovjetunionen t.ex. i USA, Israel och Tyskland (Isurin 2011). Med tanke på att emigrationen från Ryssland fick sin början för länge sedan och riktades mot länder där ryskan inte var majoritetsspråk, skulle man lätt kunna tänka sig att det finns lång forskningstradition inom ryska språkkontaktfenomenen. Historiskt har det varit populärt att praktiskt uppfostra barn tvåspråkigt i Ryssland, men forskning inom ämnet blev populär däremot först på 1960-talet (Ringblom 2012, 39).

Utanför Ryssland är forskningsintresset stort t.ex. i Tyskland, där bl.a. Berend (2012, 2014) har studerat ryska emigranters språkbruk och ryskans kontakt med tyskan. Meng (2009, Meng & Protassova 2016) har forskat mycket speciellt i barns språkinlärning och Protassova (2003) i sin tur har varit produktiv både i tysk och i finsk kontext, medan svensk-ryska kontaktfenomen har huvudsakligen studerats av Ringblom (2001, 2012). Därutöver finns det Lisiks studie (2011) om det svenska språkets påverkan på ryska emigranters språk i Sverige. I engelsk-rysk kontext har språkkontakt undersökts bl.a. av Gregor (2003) och då låg fokus just på emigrerade ryssars kodväxling.

2.4.1 Ryska emigranters språkbruk: Gregor 2003 & Lisik 2011

Gregors (2003) mål var att analysera de rysktalande emigranternas språkbruk i New York. I studien hade hon totalt tre informantgrupper, varav huvudgruppen som hon koncentrerade sig på bestod av nio informanter (exklusive författaren till studien) som

hade lärt sig ryskan som förstaspråk och emigrerat till New York vid tio till 24 årsåldern. Denna grupp spelades in i ca. 19 timmar. Materialet dominerades av det ryska språket och det förekom totalt 1707 språkbyten i det (eng. *language alternation*, Gregor 2003, 133).

Enligt Gregor (2003, 157) hade det kommit in engelska lexem i informanternas ryska. De kännetecknades av att de var ord som användes av informanterna i vardagslivet, såsom beteckningar för platser eller produkter samt utbildnings- och arbetsrelaterade termer. I studien klassificerades dessa fall som lån och delades in i *cultural borrowings* (beteckningar som saknas i ryskan) såsom *peanut butter*, och *core borrowings* (beteckningar som finns i ryskan men som informanterna fann t.ex. innehållsmässigt opassande) såsom *lawyer*. Oftast handlade det om användning av engelska substantiv i ryskt tal, medan även verb-, adjektiv- och adverb användning observerades i någon utsträckning.

Lisik (2011) studerade ryskspråkiga emigranternas språkbruk i Sverige. Syftet var att ta reda på 1) vilka situationer informanterna övergick från det ena språket till det andra i, använde sig av låneord (ру. *заимствованные слова*), tillämpade rysk morfologi i svenskan eller använde sig av översättningslån (ру. *кальки*), 2) om det finns likheter eller skillnader i ryskan som talas av ryssar som nyligen har emigrerat till Sverige och ryssar som har emigrerat till andra länder under en annan period samt 3) om det går att identifiera universella tendenser för ändringarna som det ryska språket genomgår i kontakt med andra språk hos tvåspråkiga talare. Analysen baserades huvudsakligen på samtal med elva informanter samt (rykspråkiga) samtal som författaren råkade höra i offentliga platser såsom på kaféer.

Analysen visade att informanternas ryska påverkades av svenskan på flera sätt: på syntaktisk och semantisk nivå handlade det ofta om lånöversättningar (från svenska till ryska) av konstruktioner med verben *брать* och *взять* (sv. "ta", imperf. och perf. aspekt): *взять поезд*, *взять паузу* (sv. "ta tåget" resp. "ta en paus") (Lisik 2011, 27). Lån som motsvarade Gregors *cultural borrowings* identifierades också av Lisik: "Она всегда свою МАТЛОДУ приносит" (sv. "hon kommer alltid med sin matlåda", här har det svenska ordet matlåda dessutom fått den ryska ackusativändelsen) (Lisik 2011, 32). Vad gäller övergång från ryskan till svenskan förekom den ofta vid återberättande av andras tal (Lisik 2011, 42).

Allmänt var det typiskt för informanterna att låna in svenska ord i ryskan och såväl morfologiskt som syntaktiskt anpassa dem efter den ryska grammatiken. Detta förekom oftast med substantiv, men anmärkningsvärt var att det inte begränsades endast till substantiv utan förekom även med verb: *стэдовать*, *ундерицьковать* (sv. städa resp. undersöka, sammansättningar av svensk rot och ryskt suffix) (Lisik 2011, 48). Som i Gregor 2003 var de inlånade substantiven även i Lisiks studie ofta

kulturspecifika. Faktorer som påverkade informanternas kodbyten var själva situationen, samtalsämnet och -partnern. I samtal mellan rysktalande personer användes det i regel ryska med undantag för samtalsämnena som hade med Sverige att göra eller berörde teman som var obekanta i rysk kontext. Avslutningsvis menar Lisik (2011, 51) att språkkontaktfenomen som förekom i studien liknar dem som i tidigare studier har identifierats i kontakt mellan ryska och germanska språk.

2.4.2 Rysk-svensk kodväxling: Ringblom 2001

I rysk-svensk kontext har vuxnas kodväxling studerats tidigare av Ringblom (2001). I hennes studie jämfördes informanternas kodväxling under telefonsamtal med samtal som ägde rum ansikte mot ansikte. I studien deltog sammanlagt 16 informanter, som alla var fast bosatta i Sverige och hade lärt sig svenskan som andraspråk. Till skillnad från tidigare studier av kodväxling använde Ringblom sig av två olika metoder för att samla in material av samma informanter: inspelning av samtal som fördes ansikte mot ansikte och inspelning av telefonsamtal, detta för att undvika det så kallade *observer's paradox* och för att kunna jämföra resultaten av de två metoderna med varandra. Hypotesen var att antalet kodbyten skulle minska när informanterna var medvetna om att de spelades in (Ringblom 2001, 5). Med tanke på att det är svårt och ibland till och med omöjligt att skilja lån från kodväxling valde hon betrakta alla svenskspråkiga "inskott" (eng. *incorporations*, Ringblom 2001, 11) i ryskan som kodväxling (undantag till regeln utgjordes av egennamn som ofta anses vara lån istället för kodbyten och exkluderades därför ur analysen).

Analysen visade att de flesta (94 procent) kodbytena i talkorpusen på 39 timmar förekom inom meningar (eng. *intrasentential code switches*) och oftast handlade det om enstaka ord, varav de flesta var substantiv (Ringblom 2001, 24 & 26). Av de 13 informanter som deltog både i samtal ansikte mot ansikte och telefonsamtal, växlade fyra informanter mer sällan och sju oftare när det handlade om telefonsamtal. I två informanternas beteende märktes ingen ändring, vilket betydde att andelen kodbyten i samtal ansikte mot ansikte var 1,03 procent och i telefon 1,26 procent av hela korpusen. Hypotesen om att informanterna skulle växla mer i telefon än i samtal ansikte mot ansikte fick i praktik alltså inte stöd av resultaten (Ringblom 2001, 29). Däremot kom det fram att vissa typer av kodbyten förekom oftare i det ena än i det andra sammanhanget. Ytterligare visade resultaten att informanterna med högre kompetens i det svenska språket växlade mer sällan än dem med mer begränsade kunskaper i svenska (Ringblom 2001, 28).

3 Material

3.1 Om skillnader mellan ryska och svenska

Ryska är ett östslaviskt språk i språkfamiljen slaviska språk medan svenska som är ett nordiskt språk tillhör den germanska språkfamiljen. Det innebär att språken är avlägset besläktade. Trots denna relation finns det ett antal skillnader mellan språken som kan anses vara speciellt relevanta när det handlar om kodväxling.

Båda språken utgår från subjekt-verb-objekt-ordföljden medan ryskan tillåter mer variation än svenskan, vilket innebär bl.a. att ordföljden kan ändras t.ex. i pragmatiskt syfte. Båge språken har både analytiska och syntetiska drag i och med att t.ex. prepositioner används flitigt. Däremot har svenskan bara två kasus, nominativ och genitiv, varav det sistnämnda har ett eget böjningssuffix som morfologisk markör, medan ryskans kasussystem är mer invecklat: språket har sex kasus (nominativ, genitiv, ackusativ, dativ, lokativ och instrumentalis) som alla markeras med sina tillhörande ändelser. I svenskan används artiklar för att ange substantivs genus (utrum resp. neutrum) och bestämdhet resp. obestämdhet. Däremot saknas artiklar i ryskan och genus (maskulinum, femininum eller neutrum) framgår huvudsakligen av substantivets ändelse i nominativ, medan bestämdhet resp. obestämdhet inte kan markeras på morfologisk nivå.

3.2 Informanter & miljö

Informanterna till denna studie, tre universitetslärare i ryska, har ryska som förstaspråk medan de har lärt sig det svenska språket i vuxen ålder. I denna studie anses de vara tvåspråkiga pga. deras höga kompetensnivå i båda språken. Därför kan de också betecknas med den engelska termen *late bilingual* (alt. *achieved bilingual*) som enligt Li Wei (2007, 6) innebär att personen i fråga har blivit tvåspråkig efter barndomen. Med tanke på att det finns flera olika sätt att definiera tvåspråkighet (se diskussionen i kap. 2), varav de allra bredaste omfattar helt enkelt alla som kan mer än ett språk på någon nivå, kan det naturligtvis frågas varför inte alla språkstudenter, vid sidan av lärare, skulle kunna betraktas som tvåspråkiga efter sina första ord på ett främmande språk. I det här fallet är det sant att lärarna har lärt sig det ena språket i princip på samma "sätt" som studenterna – det vill säga som främmande språk i vuxen ålder. Skillnaden mellan lärarna och studenterna här är ändå att lärarnas tvåspråkiga kompetens kan förväntas vara högre än studenternas. Ytterligare kan man peka ut sådana detaljer som att lärarna, till skillnad från studenterna, använder sitt andraspråk

(svenska) i autentisk miljö (dvs. i Sverige) också utanför undervisningen. Det senare kan naturligtvis vara fallet också med studenterna, men med tanke på att observationerna för denna studie har gjorts på grundnivå i språkundervisning är det ändå troligt att lärarnas genomsnittliga tvåspråkiga erfarenhet är längre än studenternas och därför är det motiverat att i det här fallet beteckna lärarna som tvåspråkiga medan deras studenter förblir "enspråkiga".

3.3 Medveten kontra omedveten kodväxling

Termen *observer's paradox* användes först av Labov (1978, 209) för att beteckna situationer där informanternas beteende påverkas av att de observeras, vilket kan leda till förvridna resultat. Fenomenets påverkan inom kodväxlingsforskning togs upp av Ringblom (2001, 29), men då kunde ingen definitiv koppling mellan antalet kodväxlingar och informanternas kännedom om att de observerades, identifieras. Enligt Havermeier (2015, 242) kan denna möjlighet ändå inte uteslutas: det är möjligt att informanterna kontrollerar sitt tal noggrannare när de är medvetna om att de spelas in. Samma tendens noterades dock också av Ringblom (2001, 21). Ytterligare är det möjligt att informanterna börjar t.om. anpassa sitt tal efter det de tror forskarna vill observera (se t.ex. Pineda 2008, 57; Gregor 2003, 32).

I den föreliggande studien var lärarna medvetna om att deras språkbruk observerades, medan det exakta syftet med observationerna i regel inte avslöjades (en av informanterna, informant B, var dock medveten om det). Syftet med detta var att få så autentiska resultat som möjligt. Även då är det ändå svårt att uppskatta hur informanternas språkbruk egentligen påverkades av själva observationssituationen, men till skillnad från flera andra studier utgår analysen i denna studie ifrån att informanternas kodväxling uttryckligen skedde medvetet. I praktik är det naturligtvis nästan omöjligt att bevisa att byte av kod skulle ha skett medvetet resp. omedvetet, men på grund av att alla observationer för denna studie gjordes inom undervisning på grundnivå (då det var tydligt att studenterna inte hade likadan tvåspråkig kompetens som deras lärare) kan lärarna förväntas ha anpassat sitt tal efter sina studenter åtminstone i någon utsträckning, vilket också bekräftades av informanterna senare i intervjuerna. Detta antagande om att kontrollen över språkbruket i vissa sammanhang kan ökas får stöd av Havermeier (2015, 242): hon menar att det är möjligt att informanterna i hennes studie kan ha hållit sina språk speciellt noga isär i samtal med studenter för att inte ge dem någon "felaktig" språkinput.

3.4 Kommentar till insamling av primärdata

Informanterna betecknas med bokstäverna A, B och C. När det är relevant betecknas studenterna gemensamt med bokstaven S. Observationerna av informanten A gjordes i skriftlig form under en lektion på 90 minuter, medan B och C spelades in: B i 60 minuter under en lektion och C i 90 minuter under två lektioner (siffrorna är avrundade). Lektionerna av A och C hade kommunikativt syfte (muntlig kommunikation mellan läraren och studenterna förväntades) medan lektionen av B var mer teoretiskt orienterad (fokusen var på lärarens föredrag medan studenterna var i åhörarrollen). Inspelningarna gjordes på flera kursnivåer, från nybörjarkursen till kandidatnivå.

4 Analys och resultat

4.1 Kommentar till analysens utgångspunkter

I analysen av det insamlade materialet kommer informanternas kodväxling studeras för att i första hand kunna kategorisera olika situationsberoende syften och därmed även möjliga motiveringar till dem. I viss utsträckning kan antalet kodbyten förväntas bero på lektionens karaktär och studenternas kunskapsnivå (se diskussionen i det föregående kapitlet).

4.1.1 Definition av kodväxling i denna studie

Svårigheter som uppstår med olika försök att definiera tvåspråkighet och kodväxling diskuterades i kapitel 2. Som bekant menar Poplack (1980) att låneord följer målspråkets normer morfologiskt, syntaktiskt och fonetiskt, medan kodväxlade ord ska behålla sin ursprungliga form. Ringblom (2001, 10) påpekar att det fanns flera fall av morfologisk anpassning av svenska ord efter ryska normer (exempelvis fick svenska ord ryska suffix. Se även Lisik 2011, 48) i hennes korpus, medan det samtidigt var svårt att avgöra om praktiken var konsekvent då morfologisk adaptation inte alltid förutsätts och om det därmed egentligen handlade om lån eller kodväxling. Vad gäller fonetik påpekar hon att enligt tidigare forskning är fonetikriteriet inte heltäckande eftersom det finns mycket enskild variation i uttal: hos somliga ryssar är det enligt henne (2001, 10) svårt att märka någon uttalsskillnad alls oavsett vilket språk de talar.

På grund av den tämligen flyktiga naturen av de flesta definitionerna av kodväxling ska det i denna uppsats följas Ringbloms (2001) exempel: som bekant betraktade hon alla svenska inskott (med undantag för egennamn) i ryskan som kodväxling. Skillnaden mellan hennes och denna studie är ändå att hennes material

bestod av samtal som hade bara ett basspråk, dvs. ryskan. På grund av observationssammanhang (dvs. språkundervisning) går det ändå inte att i den föreliggande studiens fall fastställa ett basspråk för alla yttranden (med undantag för informant A, som i regel talade ryska). Därför måste definitionen av kodväxling i det här fallet utvidgas till att omfatta alla inskott av det ena språket i det andra, vilket innebär att beroende på basspråket kan det vara både ryska och svenska element som betraktas som kodväxlade delar. Utöver enstaka inskott räknas även byte av basspråk, dvs. övergång från det ena språket till det andra som kodväxling.

Däremot exkluderas språkbytena som inte skulle ha gått att undvika. Ett exempel på detta är yttrandet "Ytterligare finns det några ord som 'яблоко'. Vad är 'яблоко'?" där basspråket är svenska medan det ryska ordet *яблоко* (sv. äpple) har skjuts in. I detta fall är det ändå situationen som avgör att det inte handlar om kodväxling: vill man ställa fråga om ett ords betydelse, kan man knappast undvika säga ordet högt. Hade yttrandet däremot lytt t.ex. "Ytterligare finns det några ord som 'яблоко'. Что это 'яблоко'?" (sv. "Vad betyder 'äpple'?") skulle det ha räknats som kodväxling, då språket i den senare meningen har ändrats till ryska, vilket inte hade varit nödvändigt för att kunna ställa frågan. Även uppräkningsord tillhör denna kategori: "Man måste kunna dessa ord utantill: 'бремя, время, семья, темя' (sv. börda, tid, familj, hjässa)" och så vidare". Ytterligare exkluderas byten vid läsning av text: "om ni tittar på det här första exemplet under paragraf åttiosju: 'Он не посещал город, он не посещал города' (sv. han besökte inte staden)". Dessa begränsningar gäller dock endast under förutsättningen att basspråket i yttrandet inte ändras (jämför exemplet med *яблоко*).

4.1.2 Transkription & translitteration

Olika metoder av återgivning av insamlat talmaterial tas upp i Gregor 2003. Transkription ska enligt henne fungera som hjälpmedel för läsaren för att visualisera informanternas tal. Eftersom alla egenskaper av tal inte går att överföra till skriftlig form brukar man istället koncentrera sig på det som är centralt för det studerade fenomenet, t.ex. prosodi eller pauser (Gregor 2003, 33). Då det såväl i Gregors som i denna studie handlar om språkpar med olika skriftsystem (latinska och kyrilliska alfabet) blir även frågan om translitteration aktuell. Eftersom ryskan var det dominerande språket i Gregors material valde hon för att kontrastera skillnaderna mellan engelskan och ryskan att använda sig av kyrilliska alfabet för återgivning av det ryska språket och latinska för återgivning av engelskan. Även möjligheten att translitterera ryskan till latinska alfabet (för att göra originaltexten tillgänglig för läsare som inte är bekanta med det kyrilliska skriftsystemet) tas upp, men med tanke på att översättningar av alla ryska inlägg i materialet fanns bifogade i studien skulle nyttan av translitteration förmodligen

inte ha varit så stor. I denna uppsats följs Gregors metod, vilket innebär att ryskan återges på kyrilliska alfabet och svenskan på latinska. Ryska exempel översätts till svenska.

Syftet med översättningarna som följer efter resp. replik (i kursiv stil) där det är relevant är att återge den ryska replikens innehåll på svenska och på det sätt göra exemplen tillgängliga även för läsare som inte behärskar det ryska språket. I sådana fall där det gick att bestämma ett basspråk till yttrandet är de "främmande" elementen (dvs. de svenska inskotten i ryskan och de ryska i svenskan) understrukna i transkriptionen. Dessutom används följande tecken som är adapterade från GAT 2-systemet (Selting et al. 2009):

A, B, C, S	informants bokstavsbezeichnung (se kap. 3.4)
(.)	mikropaus (kortare än 1 sekund)
(-)	längre paus (ca. 1 s.)
(2)	paus (längden i sekunder angiven i parentes)
((...))	utelämnning i transkription
((kommentar))	kommentar till situation
sv.	översättning till svenska

4.2 Korpusens innehåll

Observationerna som gjordes för denna studie resulterade i en korpus på sammanlagt ca. 240 minuter (alt. fyra timmar. För en mer detaljerad indelning mellan informanterna, se kap. 3.4). I hela korpusen förekom 290 språkbyten, som kunde betraktas som kodväxling. Handlade växling om inskott av bara enstaka ord från det ena till det andra språket, räknades det som ett fall. Om det däremot handlade om byte av basspråk, räknades båda övergångarna (dvs. "till och från" språket) som egna fall.

4.2.1 Informant A

Informant A växlade sammanlagt 53 gånger under observationstiden. Lektionen som observerades var på kandidatnivå. I det här fallet var ryskan basspråket under hela lektionen och majoriteten av bytena som förekom utgjordes av enstaka svenska ord, närmare bestämt grammatiska termer (33 st.). Andra typer som förekom var frågor (5

st.), interjektionsartade uttryck (såsom "okej" el. "hjälp!", 4 st.), metaspråkliga kommentarer (4 st.) och översättningar av ryska ord till svenska (3 st.).⁶

De flesta bytena handlade om inskott av svenska grammatiska termer, såsom ordklasser (bl.a. "substantiv" och "adjektiv" istället för ryskans *существительное* och *прилагательное*), genus (bl.a. "femininum" och "neutrum" istället för *женский* resp. *средний род*) och kasus (bl.a. "akusativ" och "lokativ" istället för *винительный* resp. *предложный падеж*). Ytterligare förekom det t.ex. "tempus" för *время* och "aspektpar" för *видовая пара*. Termer som däremot i regel förekom bara på ryska var *глагол* (sv. verb) och *синоним* (sv. synonym). Vissa ord såsom "komma" (med betydelsen skiljetecken) (*запятая*) verkade användas inkonsekvent på båda språken.

De svenska orden som förekom användes i regel utan några ryska morfologiska markörer (i flera fall behöves det inga markörer heller), medan enstaka undantag förekom, som i exempel A1 nedan där det svenska ordet "substantiv" har fått den ryska genitivändelsen -a. Utöver grammatiska termer förekom det också ett antal uttryck med interjektionskaraktär. Exempel på dessa är "okej" och "hjälp", som användes för att uttrycka samtycke (ex. A2) resp. för att fånga uppmärksamhet (ex. A3; informanten använde ordet "hjälp" för att signalera att studenterna förväntades komplettera meningen).

(A1) A: а вы мне даёте без substantiva
sv. *men ni ger mig ((det, dvs. en nominalfras)) utan substantiv*

(A2) A: Существ? Почему существ? Okej, существ.
sv. *Varelser? Varför varelsers? Okej, varelsers.*

(A3) A: Вы можете жить вне (1) hjälp!
sv. *Kan ni leva utanför (1) hjälp!*

Ordet "okej" i ex. A2 förekommer enligt den ryska nationalkorpusen⁷ dock också i helt ryska kontext och stavas då *о'кей* eller *окей*. På grund av att uttalet av ordet sammanfaller på båda språken gick det inte att avgöra helt om ordet i detta fall var ett byte till svenskan ("okej") eller ett låneord i ryskan (*окей*). Skulle det ha handlar om

⁶ Med "interjektion" menas enligt Crystal (2008, 249) ord som är improduktiva, faller syntaktiskt utanför andra ordklasser och bär känslöbetnad betydelse (t.ex. eng. *Yuk!*). Han påpekar dock också att skillnaden mellan interjektioner och utrop (eng. *exclamation*) såsom eng. *Excellent!* el. *Cheers!* ibland är otydlig. Därför skiljas interjektioner och utrop (yttrande som kännetecknas av kraftig intonation och vanligen saknar den grammatiska strukturen som fullständiga meningar har; Crystal 2008, 177) inte åt i denna uppsats, utan även utrop räknas som interjektioner.

⁷ Национальный корпус русского языка [Nacional'nyj korpus russkogo jazyka] (<http://ruscorpora.ru>)

kodbyte, skulle ordet också kunna betraktas som metaspråklig kommentar, då den uttrycker att informanten håller med om ordvalet *существо*. Därutöver användes metaspråkliga kommentarer av informanten för att kommentera ryskt innehåll på svenska. Detta var dock inte alltid konsekvent utan förekom oftast vid tillfällen när det handlade om grammatiska problem där reaktion av studenterna förväntades (ex. A4). Ytterligare användes metaspråk för att kommentera fel: ofta handlade det om att neka ett ryskt svar med svenskans ”nej”, men även självkorrektur av informanten förekom (ex. A5). Att översätta ryska ord till svenska och fråga efter ords betydelse (ex. A6), vilket också förekom, kan anses hänga nära ihop med metaspråk.

(A4) A: напряжение ((...)) vilket genus? Напряжение? Det är neutrum
sv. *spänning* ((...)) vilket genus? *Spänning?* Det är neutrum

(A5) A: Я в течение (-) наверно нескольких месяцев начала обнаруживать на своих (1) inte на (-) в (-) в своих книгах деньги.
sv. *Jag började under loppet av (-) förmodligen några månader upptäcka pengar på (1) inte på (-) i (-) mina böcker.*⁸

(A6) A: но здесь у вас ”равнодушный” (-) vad betyder ”равнодушный”?
sv. *men här har ni ”likgiltig” (-) vad betyder ”likgiltig”?*

Det förekom även några företeelser vars språk inte gick att identifiera med säkerhet: den oftast förekommande var det franska låneordet ”apropå” som finns både i svenskan och i ryskan (*апросто*). Med tanke på att informanten använde sig ofta även av ett annat låneord av franskt ursprung, *pardon*, är det sannolikt att även ”apropå” snarare kan uppfattas som låneord än ett kodbyte. Det intressanta med *апросто* är ändå att informanten använde sig även av dess ryska motsvarighet *кстати*, ibland till och med samtidigt (”кстати, апропо” som i ex. A7), vilket även kan ses som översättning. Ett annat ord med liknande karaktär var ”lax” resp. *лакс*. Den oftare förekommande ryska översättningen till svenskans ”lax” är *лосось*, medan även ordet *лакс* (vars uttal sammanfaller med det svenska ordet) förekommer i någon utsträckning. I detta sammanhang är det därför omöjligt att avgöra om det verkligen handlar om ett kodbyte eller ett ryskt ord, men exempel A8 avslöjar ändå att informanter talar om ”era”, dvs.

⁸ Det är svårt att översätta exempel 5 till svenska så att den ryska strukturen skulle framgå på ett bra sätt, men i nötskal handlar det om informantens felaktiga prepositionsval i ryskan (*на* istället för *в*), vilket hen själv lägger märke till och rättar på svenska. Det är ändå troligt att detta ”fel” skedde på grund av att valet av prepositionen beror på huvudordet i frasen (dvs. *книги*, sv. böcker), och när informanten valde prepositionen *в*, hade hen kanske tänkt att använda ett annat ord som skulle ha passat ihop med prepositionsvalet men ändrade sig sedan.

svenska delikatesser, vilket ökar möjligheten till att "lax" i det här fallet är ett svenskt inskott (jmf. *core borrowings* i Gregor 2003).

(A7) A: это был не тот студент, который не пришёл на экзамен (.) это был (-) кстати (.) апропá ((alt. апропо)) (.) это касается и ((местоимения)) "тот"

sv. *det var inte den studenten som inte kom till tentamen (.) det var (-) апропá (.) апропá (.) det gäller även ((pronomenet)) "det"*

(A8) A: я не говорю конкретно я хочу lax ((alt. лакс)), или я хочу (-) какие у вас ещё деликатесы?

sv. *jag säger inte konkret att jag vill ha lax eller jag att vill (-) vilka andra delikatesser har ni?*

4.2.2 Informant B

Informant B observerades under en grammatiklektion tillhörande fortsättningskursen i ryska. Materialet (sammanlagt 137 byten) dominerades av översättning av enstaka ryska ord och hela yttranden (33 st.), ensamstående ryska yttranden (32 st.) samt interjektionsartade uttryck (48 st.).

Det förekom ofta att informanten turades om med båda språken även i långa yttranden och översatt de ryska delarna till svenska (ex. B1). Efter "översättningsdelen" kunde samtalet gå vidare antingen på ryska eller på svenska.

(B1) B: De här sidorna ska ni återvända till flera gånger (-) я думаю, что в течение курса всегда нужно смотреть на эти страницы (-) это понятно? (-) Теперь вы в прошлый раз получили diagnostiskt prov två (.) substantiv (.) делали? Нет? Проверили с ключом? Har ni kollat facit? Какую оценку вы получили? Vad fick ni för betyg?

sv. *De här sidorna ska ni återvända till flera gånger (-) jag tror att det blir nödvändigt att kolla på dessa sidor under kursens gång (-) är det klart? (-) Nu, förra gången fick ni diagnostiskt prov två (.) substantiv (.) har ni gjort? Inte? Rättade ni med facit? Har ni kollat facit? Vilket betyg fick ni? Vad fick ni för betyg?*

Det var vanligt att informanten använde enstaka ryska uttryck bland svenskan, exempelvis interjektionsartade ord såsom *да* (sv. ja), *хорошо* (sv. bra) samt *понятно* (sv. förstått) (ex. B2 & B3). Andra uttryck av liknande "stelnad karaktär" förekom när informanten hänvisade till en viss sida, övning, eller paragraf i läroboken (ex. B4). Ytterligare förekom det längre ensamstående ryska yttranden som inte översatts till svenskan (som ex. B5).

- (B2) B: Ofta säger man "купи молока, купи хлеба" (.) да? Då har man alltså "a" eller "y" och då är det "en del av" (.) да?
 sv. Ofta säger man "köp mjölk, köp bröd" (.) eller hur? Då har man alltså "a" eller "u" och då är det "en del av" (.) eller hur?
- (B3) B: så här har vi en grupp som ni kan tänka på (1) хорошо ((sv. bra)) (.) och det sista (...) är feminina substantiv.
- (B4) B: och sen precis den här formen som är ganska kraftig och har blivit väldigt framgångsrik (.) kan man säga (-) och на странице семьдесят девять ((sv. på sida 79)) har vi alla möjliga former.
- (B5) B: Då slutar vi och gör en paus (1) Сколько хотите времени для кофе? (...) десять минут?
 sv. Då slutar vi och gör en paus (1) Hur mycket tid vill ni ha för kaffet? (...) tio minuter?

4.2.3 Informant C

Informant C växlade totalt 100 gånger under de två tillfällen inspelningarna skedde. Lektionerna som observerades tillhörde en nybörjarkurs resp. fortsättningskurs i ryska. De flesta (37 st.) byten av informanten handlade om att översätta ryska ord, uttryck eller hela yttranden till svenska (ex. C1-C3). Ytterligare användes det metaspråkliga kommentarer som ofta innehöll tilläggsinformation om någon språklig detalj, rysk företeelse eller själva situationen som berördes (ex. C4).

- (C1) C: У вас дома говорят по-русски? Talar man ryska hemma hos er?
- (C2) C: Вы певец или танцор? Är ni dansare eller sångare?
- (C3) C: Так, желающих больше нет? (.) Inga volontärer? Нет? Но хорошо.
 sv. Så, inga fler som vill? (.) Inga volontärer? Inte? Då så.
- (C4) C: Вы работаете? А ваша профессия? (...) en sak bara (-) ni behöver inte tala hela sanningen
 sv. Jobbar ni? Och ert yrke ((är))? (...) en sak bara (-) ni behöver inte tala hela sanningen

Nästan lika ofta (32 st.) förekom kodbyten vid övergång mellan samtalsämnen. Typiskt för dessa övergångar var att de skedde från svenska till ryska och inleds de av ryska interjektioner (såsom *давайме* i ex. C5) eller andra uttryck som användes på liknande sätt (*дальше* i ex. C6).

(C5) C: så har vi inga problem så länge (-) давайте сначала переведём
sv. så har vi inga problem så länge (-) då översätter vi från början

(C6) C: militärdisciplin skulle jag väl säga (.) и дальше (.) следующее
sv. militärdisciplin skulle jag väl säga (.) och vidare (.) nästa

Vid enstaka tillfällen ändrades språket för att anpassa det efter samtalspartners språkval. Det var vanligare att bytet skedde från ryska till svenska, då studenterna ställde ofta sina frågor eller svarade på svenska, men även byte från svenska till ryska var möjligt som ex. C7 visar. Övergång till svenska kunde ske även när någon av studenterna kom försent och läraren fick sammanfatta det som gruppen redan hade gått genom.

(C7) C: Hur är det med hus, vad gör de på ryska?

S: Стоят ((sv. står))

C: Они только стоят (-) русские дома никогда не лежат.

sv. De bara står (-) ryska hus ligger aldrig.

4.3 Klassificering av materialet

Baserat på kodbytena som förekom i materialet kommer en kategorisering vad gäller bytenas möjliga syften föreslås härnedan. Svårigheterna med att definiera kodväxling har diskuterats tidigare och i stort sett till följd av samma någorlunda inexakta natur av ämnet kan även den följande kategoriseringen (kap. 4.3.1–4.3.3) innehålla vissa moment som kan ifrågasättas: det mest uppenbara är möjligheten till felaktiga tolkningar: Pineda (2008, 59) beskriver ett sådant fall i sin studie om kodväxlingen mellan ryska och kildinsamiska. I ett samtal som hade samiska som basspråk bytte en av informanterna plötsligt till ryska, vilket Pineda först trodde berodde på att informanten ville ta avstånd till det känsliga samtalsämnet. Senare i ett samtal med en annan forskare, som kände informanten väl, kom det ändå fram, att bytet mer sannolikt berodde på informantens svagare kunskaper i samiskan, vilket ledde till att hon inte kunde uttrycka sig tillräckligt bra på samiska och valde därför att byta till ryska. Vad gäller analysen i den föreliggande studien måste det dessutom påminnas om särdraget som själva observationssituationen hade: alla lektioner var lärarledda och för det mesta handlade det om informanternas (dvs. lärarnas) monolog till skillnad från tidigare studier som hade fokus på dialog mellan flera samtalspartner. Detta innebär att informanternas kodbyten i denna studie mer sällan kan förväntas ske på grund av ”yttre stimulans” såsom samtalspartners inflytande (språkval osv.). Detta kan förväntas leda till att informanternas byten i sig är baserade på deras tolkningar av situationen och interlokutörernas (dvs. studenternas) reaktioner, vilket kan reducera språkbrukets spontanitet. Analyskategorierna som presenteras här är delvist överlappade – detta

gäller speciellt kategorierna översättning och stelnade uttryck. Vidare behandlas problemområdena i respektive avsnitt.

4.3.1 Översättning & metaspråk

Kodbyten vars syfte verkade vara att försäkra studenternas förståelse utgjorde majoriteten av materialet hos alla informanter och därmed kan försäkring av förståelse betraktas som ett av huvudsyftena med informanternas kodväxling. Denna iakttagelse bekräftades också av informanterna: gemensamt för alla informanter var syftet att få kommunikationen mellan läraren och studenterna att fungera. Kodväxling som skedde i detta syfte kan indelas vidare i två undergrupper: översättning och metaspråk.

Översättning förekom i någon utsträckning hos alla informanter, dock oftast hos B och C. Då handlade det om översättningar av både hela meningar och enstaka ord eller begrepp (se ex. B1 & C1-C3). Oftast översatt informanterna löpande (dvs. direkt efter respektive mening eller ett längre anförande) från ryska till svenska, men översättning även från svenska till ryska förekom i enstaka fall (detta diskuteras i kap. 4.3.3 om kommunikativa byten). Faktumet att översättning i regel inte har betraktats i samtal mellan likkompetenta tvåspråkiga talare talar för att översättning användes i det här fallet för att försäkra studenternas förståelse. Speciellt tydligt kom detta fram på nybörjarnivån. Kontrastivt observerades det däremot betydligt färre fall av direkt översättning på kandidatnivån. Å andra sidan uppgav informant A, som undervisade på denna nivå, att hen i första hand försöker få kommunikationen fungera genom att förenkla språket eller att använda synonyma konstruktioner istället för översättning till svenska, i fall det visar sig att studenterna inte förstår det som har sagts på ryska. Som kuriositet kan en situation utanför huvudobservationstillfällena beskrivas: en fjärde informant (som ursprungligen hade tänkts att ta med i studien, men exkluderades eftersom det inte förekom några byten förutom det som beskrivs här) bytte från ryska till svenska enbart för att försäkra sig om åhörarnas förståelse. Under en helt ryskspråkig föreläsning riktad åt kollegor, doktorander och studenter på avancerad nivå stannade informanten i mitten av föreläsningen och frågade på svenska "Är ni med än så länge?" (jmf. Jakobson 1960 om *metalingual funktion* i kap. 2.3). Efter att ha fått jakande signal från sina åhörare bytte informanten tillbaka till ryska.

Metaspråk syftar på kommentarer till själva språket eller språkrelaterade aspekter (motsvarande term används t.ex. i Havermeier 2015 och Poplack 1980) och förekom ideligen i alla informanters tal. En viktig del utgjordes av inskott av olika slags svenskspråkiga förklaringar och frågor när språket annars var ryska (ex. A9). Ibland handlade det till och med direkta frågor om alla hade förstått. Exempel B6 visar en sådan fråga ("alla förstår?") och en svensk kommentar till ryskt sakinnehåll ("alltså

priserna har ändrats...”). Själva exemplet handlar om akkusativanvändning efter prepositionen *за*, som det senare uppgavs av informanten.

- (A9) S: до какой степень ((sv. till vilken utsträckning))
A: минуту минуту (-) до какой (-) до plus genitiv (-) inte степень det är nominativ
sv. ett ögonblick (-) till vilken (-) till plus genitiv (-) inte utsträckning det är nominativ
- (B6) B: Когда я была маленькая, то я могла купить за одну копейку коробок спичек (1) коробок спичек (-) alla förstår? ((...)) а трамвай стоил три копейки ((...)) лет двадцать в моей жизни все так стоило (-) alltså priserna har ändrats sedan Sovjettiden (1) хорошо (.) значит на странице сто пять...
sv. När jag var liten kunde jag för en kopek köpa en ask tändstickor (1) ask tändstickor (-) alla förstår? ((...)) och spårvagnen kostade tre kopek ((...)) ett tjugotal år i mitt liv kostade allt så (-) alltså priserna har ändrats sedan Sovjettiden (1) bra (.) alltså på sida hundrafem...

4.3.2 Expressiva och stelnade uttryck

I denna kategorisering betecknar expressiva uttryck främst ryska interjektioner och andra uttryck med liknande karaktär (bl.a. ex. A3, B3, C5). Dessa förekom hos alla informanter. Karaktäriserande för dem var att de kunde förekomma både i ryskt och svenskt tal och inledde ibland övergång från svenskan till ryskan medan någon regelbunden tendens inte kunde identifieras. Även när basspråket i samtalet var svenska kunde interjektioner såsom *хорошо* (sv. bra, ex. B3) användas och då handlade det ofta om ett ämnesbyte (ex. C8) eller en övergång tillbaka till ämnet efter en avvikelse från huvudtemat.

- (C8) C: Jag var lycklig för att jag kunde uttala korrekt (2) det här kommer senare (-) ну вот (.) а теперь вы
sv. Jag var lycklig för att jag kunde uttala korrekt (2) det här kommer senare (-) då så (.) nu är det ni ((som står i tur))

Gruppen ”stelnade uttryck” avser ofta återkommande svenska inskott i ryskan som ändå inte var översättningar som framgår av ex. A10. Just faktumet att de var återkommande och användes som ekvivalenter för de respektive ryska orden talar för att de kan ses som en egen grupp (jämfört t.ex. med översättningar som varierade från situation till situation), som egentligen har någorlunda gemensam karaktär med ord som i andra studier har kategoriserats som låneord (se diskussion under 4.1.1).

(A10) A: мы с вами говорили, что если это rörelseverb (-) то это preposition "по" plus dativ (1) "идти по улице"
sv. *vi pratade med er om att ifall det är rörelseverb (-) så blir det preposition "po" ((sv. längs)) plus dativ (1) "gå längs gatan"*

Oftast handlade dessa inskott just om grammatiska termer (se även ex. A1) vilket var särskilt tydligt hos informant A. Detta kan jämföras med tendensen att översätta från ryska till svenska och därför antas hänga ihop med att informanten vill vara säker på att studenterna hade förstått termerna som användes. Samtidigt var informantens översättning av termer ändå någorlunda inkonsekvent då det oftast var namn av vissa ordklasser som översatts samtidigt som andra ordklasser (såsom *глагол*, sv. verb; se ex. A11) och grammatiska termer (såsom *присутствие*, sv. particip) som studenterna knappast kan förväntas vara mer bekanta med, förblev oöversatta.

(A11) A: обитатель дома (-) vad betyder обитать (.) глагол
sv. *husets invånare (-) vad betyder bo (.) ((det är)) verb*

Detta kan tyda t.ex. på att informanterna ändå förväntade att studenterna kunde vissa termer och valde att inte använda deras svenska motsvarigheter eller att de helt enkelt är vana vid att använda vissa termer på svenska (vilket kan bero t.ex. på att studenterna i regel brukar kunna eller sakna vissa termer) och vissa på ryska. En liknande tendens till "innehållsfördelning" mellan språken beskrivs t.ex. i Pineda 2008 (51): hans rysk- och samisktalande informanter använde ryska siffror i annars samisk kontext.

Utöver grammatiska termer utgjorde t.ex. sid- och paragrafnummer som ofta angavs på ryska även när språket annars var svenska (ex. B4), ett särdrag som oftast förekom hos informant B. Detta är nämnvärt eftersom bytena här skedde från svenska till ryska och inte tvärtom, vilket oftast var fallet när det handlade om exakt information som var viktigt för alla att förstå. Som var fallet med interjektioner, kunde även de på ryska angivna sidnumren inleda byten från svenska till ryska, men även här saknades det ett återkommande mönster. Av informant B bekräftades senare att det handlar om en medveten strategi vars syfte är att studenterna skulle höra och därmed bli vana vid användning av ryska räkneord. Liknande byten med kommunikativt syfte tas upp i nästa kapitel.

4.3.3 Kommunikativa byten

Som Havermeier (2015, 69) påpekar kan lärare ses som språkliga förebilder för studenter. Därför är det viktigt att exempel och modeller av praktiskt språkbruk tas upp i undervisning, vilket i sin tur verkar vara en anledning till lärares kodväxling i denna studie. När basspråket under hela samtalet var ryska, som hos informant A, förekom

det naturligtvis inga kodbyten i detta syfte, men hos informanterna B och C utgjorde kommunikativa byten en stor del av materialet.

Med kommunikativa byten avses bytena som verkar fylla den ovannämnda "förebildsfunktionen", dvs. används av läraren för att bekanta studenterna med den praktiska användningen av målspråket (dvs. användningen utöver det teoretiska sakinnehållet som lektioner huvudsakligen ägnas åt), naturligtvis i den mån som det i klassrummet är möjligt.⁹ Med tanke på att undervisningen utgick ifrån att studenterna hade svenska som förstaspråk och ryska som främmande ska byten, för att kunna räknas att ha kommunikativt syfte, ske från svenska till ryska. Skillnaden mellan översättningar som gjordes för att försäkra studenternas förståelse och dessa kommunikativa översättningar som kan tänkas fungera som praktiska exempel på språkbruket är alltså översättandets riktning (ryska-svenska alt. svenska-ryska).

En svårighet med denna avgränsning är att båda typerna av översättningar ibland kan främja samma syfte: det kommunikativa. Detta var fallet särskilt med informant C, som undervisade nybörjarkursen och översatt majoriteten av sina ryska anföranden. Då det handlade om översättning från ryska till svenska fyller dessa uttryck kraven för att kunna kategoriseras som översättningar med förståelse i syfte. Samtidigt får man inte glömma undervisningssituationens särdrag: det handlade om studenter på nybörjarnivå som alltså inte kunde förväntas ha breda kunskaper i målspråket. Då blir det tydligt att översättningar av sådana grundläggande fraser som "*Как вас зовут?*" (sv. Vad heter ni?) och "*Где вы работаете?*" (sv. Var jobbar ni?), som förekom har ett viktigt kommunikativt syfte: då studenternas ordförråd och därmed även kommunikationsmöjligheter är mycket begränsade kan färdigformade fraser tänkas delvist kompensera dessa brister.

Som nämndes i kap. 4.3.2 om stelnade uttryck, såsom ryska sidnummer i svensk kontext, förekom det även ryska inskott i svenskan. Anledningen till att dessa förekommer inte räknas som kommunikativa byten är att de i regel var mycket korta och dessutom återkommande, medan kommunikativa byten visade sig att hänga ihop med längre yttranden som dessutom var unika (dvs. de upprepas inte av talaren vid senare tillfälle). Exempel B7 visar en situation där bytet förmodligen hade kommunikativt syfte. Speciellt intressant med bytet här är att informanten till och med hade börjat sin mening på svenska ("men det som är...") men plötsligt bytte till ryska och började om ("*то, что интересно*"). Yttrandet avslutades med översättning av det centrala som hade kommit fram ("vi tror att 'ja' är en ändelse").

⁹ Såvitt jag vet används termen "kommunikativt byte" för första gången i denna studie. -JJ

- (B7) B: stavningen (-) hur man stavar dem i olika kasus är lite svårt (.)
 men det som är (.) то, что интересно (-) время (-) у меня нет
времени (-) сколько сейчас времени (-) вот мы думаем (.) мы
думаем, что вот "я" это окончание (-) vi tror att "я" är en ändelse
 sv. stavningen (-) hur man stavar dem i olika kasus är lite svårt (.) men
 det som är (.) det som är intressant (-) tid (-) jag har ingen tid (-) hur
mycket tid ((eg. vad är klockan)) (-) vi tror (.) vi tror att detta "ja" är
en ändelse (-) vi tror att "ja" är en ändelse

Att informanten valde att byta språk från svenska till ryska och börja om meningen tyder på att bytet inte var spontant förekommande utan avsiktligt, medan just att bytet skedde från svenska till ryska utesluter möjligheten av att bytet skulle ha gjorts för att studenterna skulle ha förstått sakinnehållet i meningen. Däremot uppgavs det senare av informanten att bytet här handlade just om att medvetet träna studenternas hörförståelse av ryskan och att även "то, что интересно" användes på ryska ska ha berott på att studenterna kan förväntas förstå en sådan enkel mening. Exempel B8 visar ett fall där informant B översätter från svenska till ryska. Då det i det här fallet handlade om fortsättningskurs i ryska är det dock sannolikt att just denna översättning inte innebar någon ny information för studenterna (dvs. de kan förväntas kunna översätta frasen "en mycket bra fråga" till ryska även själva, vilket emellertid kanske inte skulle ha varit fallet med studenterna på nybörjarnivån). Däremot kan det påstås att översättningen hänge ihop med lektionens "kommunikativa helhet" vilket innebär att målspråket användes brett under hela lektionen, dvs. på olika sätt och i varierande konstruktioner och kontexter, vilket var fallet även med ex. B7.

- (B8) S: "Искать правду" ((ett exempel på kasusstyrning i läroboken, sv. leta efter sanningen)), är det ett undantag eller finns det flera sådana fall?
 B: En mycket bra fråga (.) очень хороший вопрос.

4.4 Sammanfattning

I analysen kom det fram att kodväxling i denna studie oftast förekommer i form av enstaka ord samt längre anföranden. I praktik innebär detta användning av svenska grammatiska termer i rysk kontext (speciellt hos informant A) och översättning av ryska anföranden till svenska (speciellt hos informanter B och C). Generellt kan det sägas att antalet kodbyten i korpusen är betydligt högre än det som har beskrivits t.ex. i studierna som diskuteras i kap. 2.3–2.4, vilket kan dock vara följd av själva observationskontexten: i språkundervisning är det själva språket och dess användning som är i fokus, medan det i "vanliga samtal" mellan tvåspråkiga talare kan förväntas vara samtals innehåll (istället för språket som används för att förmedla det) som man

koncentrerar sig på. En annan aspekt som förmodligen har påverkat resultatet är faktumet att deltagarna har olika kunskaper i det ryska språket, vilket kan förväntas leda till att lärarna i någon utsträckning får anpassa sitt språkbruk efter studenternas kunskapsnivå. Ytterligare är det känt att sättet att definiera kodväxling kan variera kraftigt mellan olika studier, vilket kan leda till olika resultat åtminstone vad gäller själva antalet kodbyten. Sist kan inte möjligheten av *observer's paradox* uteslutas – det är möjligt att informanterna kontrollerade sitt språkbruk mer än vanligt på grund av att de visste att de observerades. I tidigare studier har fenomenet dock hävdats ha minskat antalet kodbyten.

Kodbytena som förekom i korpusen kunde indelas i följande tre kategorier: översättning & metaspråk, expressiva och stelnade uttryck samt kommunikativa byten. Karaktäriserande för den förstnämnda var att informanterna ville försäkra att studenterna hade förstått det som hade sagts och översatt därför antingen hela meningar eller alternativt kommenterade det ryska innehållet på svenska. Ibland kunde också den ryska frågan "это понятно?" (sv. "är det förstått?") även i annars ryskt sammanhang betraktas som metaspråk, då den hade samma syfte som de svenska kommentarerna som förekom. Den andra kategorin "expressiva och stelnade uttryck" bestod främst av interjektioner och uttryck med liknade karaktär, som i regel förekom på ryska i annars svenska sammanhang. Den sista kategorin "kommunikativa byten" syftar till anföranden som översatts från svenska till ryska för att ge studenterna modeller och exempel på hur det ryska språket används i praktik.

I tidigare forskning kring ämnet har det redan identifierats vissa syften med lärares kodbyten i undervisning. Martin-Jones (2000) menar att lärarnas vilja att göra sig förstådda är av stor vikt, men att det också finns mer detaljerade syften som t.ex. att markera ämnesbyte eller adressat. Också Avery (2011) menar att översättning kan användas för att försäkra förståelse eller att förklara innehåll. Trots att dessa studier betraktade tvåspråkig undervisning generellt, kan viss överensstämmelse mellan deras och den föreliggande studiens resultat hittas: förståelsen är naturligtvis en viktig aspekt i all undervisning och dess vikt kom fram även i denna studie i form av översättningar och metakommentarer till språket. Till skillnad från dem tidigare studierna omfattade denna studie bara en relativ smal sektor av undervisning (dvs. bara språkundervisning vilket innebär att kommunikativa situationer som observerades täckte långt ifrån alla möjliga situationer som kan förekomma) vilket förmodligen är anledningen till att alla tidigare identifierade syften inte kunde hittas i korpusen.

I studierna som hade språkundervisning som tyngdpunkt förekom det t.ex. att samtalsstrukturering kunde leda till kodväxling: Havermeier (2015, 89) menar att olika språk kunde användas till exempel för att lyfta fram viktiga punkter i samtal eller för att signalera att talaren tar distans till ämnet eller inte håller med om det som har sagts.

Metakommentarer och interjektioner liksom upprepning och översättning för förståelseskodväxlingssituationer verkar följa de observerade lektionernas struktur, medan hennes resultat i stort sett motsvarar den föreliggande studiens resultat: hennes informanter bl.a. översatt, upprepade och utvidgade meningar på källspråket samt använde kodväxling som metod för att väcka elevernas uppmärksamhet (Turunen 2013, 64). Sammanfattningsvis menar Turunen att gemensamt för alla informanter var att de ville få eleverna att förstå det de hade att säga.

Gregor (2003) observerade att engelsk-rysktalande informanter använde engelska låneord i ryskan. Ord som lånades från engelskan antingen saknades i ryskan eller inte hade precis samma innebörd som deras ryska motsvarigheter. I den föreliggande studien gjordes ingen indelning i kodväxling och lån, men det gemensamma med Gregors resultat är att orden som i denna studie skulle kunna ha klassificerats som låneord oftast var substantiv (såsom grammatiska termer), som i hennes studie. Syftet med lånandet skiljer sig dock förmodligen åt mellan studierna, då lånen som förekom i Gregors 2003 verkade ha mer med dem inlånade ordens betydelse och innehåll att göra, medan lånandet i denna studie hängde ihop med adressaternas förståelse. Lisik (2011) identifierade likadana tendenser till användning av svenska låneord i ryskan: anmärkningsvärt är att de svenska orden som användes i ryskan ofta var morfologiskt anpassade och t.o.m. nybildningar av svenska stammar och ryska ändelser förekom. I den föreliggande studien förekom det i princip inga nybildningar och användning av låneord begränsades till substantiv. Som nämnt kan det bero på att observationssituationerna täckte bara en kontext av språkbruk, språkundervisning, vilket kan ha påverkat resultaten: som det påpekas i Havermeier 2015 (242) kan själva undervisningssituationen leda till att lärare kontrollerar sitt språkbruk mer än "vanligt" för att studenterna inte skulle få felaktig språklig input (dvs. lärare kan i viss mån t.o.m. förväntas undvika t.ex. nybildningar och andra resultat av språkkontakt, som inte tillhör standardspråket). Även i Ringblom (2001, 26) utgjorde enstaka ord (varav de flesta substantiv) majoriteten av kodbytena.

Sammanfattningsvis kan det sägas att resultaten av denna studie stämmer i hög grad överens med det som tidigare studier har kommit fram till. Som Auer (refererad i Martin-Jones 1995, 99) menar är det omöjligt att kartlägga kodväxlingens alla funktioner, men som redan har nämnts verkar just förståelse vara en mycket viktig faktor som ligger bakom lärares kodväxling oavsett om det handlar om undervisning generellt eller i främmande språk. Här ska det ändå påpekas att dessa resultat inte kan generaliseras till att omfatta all kodväxling: ett konkret bevis på det är att kodväxling användes av informanterna i denna studie för att se till att alla studenter verkligen "hängde med" medan kodväxling i någon annan kontext kan användas för att utesluta

enspråkiga personer ur samtalet (s.k. *we-code/they-code*, se t.ex. Havermeier 2015, 86). Då blir det tydligt att uppsättningen av studier av denna typ är mycket förenklad i relation till kodväxlingens funktioner i det ”faktiska” språkbruket utanför den normerade situationen i klassrummet.

I kap. 3.3. togs medveten och omedveten kodväxling upp. Som sagt är det mycket svårt att bevisa att en sådan fördelning finns (eller saknas), men baserat på intervjuerna med informanterna kan man utgå ifrån att kodväxlingen som observerades i denna studie i stort sett skedde medvetet: informanterna uppgav att deras språkbruk är allmänt mer kontrollerat inom undervisningen och att de har medvetet valt att avstå t.ex. från svensk-ryska nybildningar som beskrivs bl.a. i Lisik 2011. Som kuriositet kan också nämnas att det inte förekom några ogrammatiska kombinationer av språken i denna studies korpus, vilket för sin del kan tala för att informanterna växlade kontrollerat, men samtidigt kan detta ses även som tecken på hög språkkompetens som diskuteras i Poplack 1980.

5 Slutsatser

Syftet med denna studie var att kartlägga universitetslärares kodväxling i ryskundervisning och med hjälp av inspelningar och skriftliga anteckningar från lektionerna kategorisera kodbyten efter deras syften samt att besvara frågan om resultaten som har uppnåtts i tidigare studier kring ämnet går att generalisera till att omfatta språkparet svenska-ryska. För studien observerades tre informanter som alla har ryska som förstaspråk, men även hög kompetens i svenska, i genomsnitt 80 minuter var, medan de undervisade i ryska från nybörjar- till kandidatnivå.

Analysen visade att informanterna använde sig oftast av svenska grammatiska termer i ryskt tal samt översatt sina ryska anföranden till svenska. Ytterligare kunde även översättning från svenska till ryska samt interjektionsartade ryska uttryck i svensk kontext betraktas. Följande kategorisering föreslogs: översättning & metaspråk, expressiva och stelnade uttryck samt kommunikativa byten. Av dessa kategorier/syften med kodväxling visade sig översättning och metaspråk vara det oftast förekommande syftet, vilket kan förmodas hänga ihop med informanternas mål att få deras studenter att förstå det ryskspråkiga innehållet och på lektionerna och på det sätt få kommunikationen mellan läraren och studenterna att fungera. Detta bekräftades av informanterna som intervjuades efter att materialet hade analyserats. Även språkundervisningens kommunikativa aspekt, dvs. situationer där läraren i sitt tal gav konkreta exempel på språkbruket och därmed kunde ses som en språklig förebild kom fram i analysen.

Resultaten av denna studie stämmer i hög grad överens med tidigare forskning, trots att själva observationssituationen kan ses som denna studies särdrag: genomgång av tidigare forskning avslöjar att det har varit vanligare att studera kodväxling i flerspråkig undervisning generellt än begränsat till språkundervisning. Eftersom denna studie koncentrerade sig på ett smalare område än de flesta är genomgången inte tillräckligt grundlig för att kunna generalisera alla eller ens de flesta tidigare observationer till att omfatta språkparet svenska-ryska. Detta skulle kräva mer omfattande framtida forskning i ämnet: genom att ha mer normerad observationssituation (t.ex. begränsat så att informanter skulle undervisa samma studentgrupp eller olika grupper med liknande kunskapsnivå i målspråket och att observationen skulle utföras vid flera tillfällen) och fler informanter skulle det förmodligen bli möjligt att få in mer relevant variation och samtidigt skulle man kunna utesluta slumpmässigt förekommande tendenser. Ytterligare skulle det vara intressant att utföra en parallellstudie med syftet på att jämföra lärares språkbruk i och utanför undervisning och på det sätt kartlägga deras eventuella kodväxling när de är fria från "förebildsrollen". Då skulle man få reda på vilka typer av kodväxling som egentligen hänger ihop med undervisningssituationen och om det förekommer några företeelser (såsom nybildningar) som hade observerats t.ex. i Gregor 2003 och Lisik 2011, men som inte förekom i denna studie.

Litteratur

- EVERY, H., 2011. Lärares språkbruk i tvåspråkiga klassrum. *Educare - Vetenskapliga Skrifter*, 3, s. 145–175. <http://hdl.handle.net/2043/13179> [2017-04-25].
- BEREND, N., 2014. Im Spannungsfeld zwischen Herkunftssprache, Dialekt und Standardsprache: Migration und Remigration am Beispiel russlanddeutscher und russischsprachiger Zuwanderer aus der ehemaligen Sowjetunion. *Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation*, 42(3), s. 218-237.
- BEREND, N., 2012. Ich habe meine Tage alle planiert : eine Longitudinaluntersuchung des Sprachgebrauchs bei russlanddeutschen Zuwanderern in Deutschland. I: C.M. RIEHL och E. KNIPF-KOMLÓSI, ed., *Kontaktvarietäten des Deutschen synchron und diachron*. Wien: Praesens, s. 89-106.
- CRYSTAL, D., 2008. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Malden, Massachusetts; Oxford: Blackwell Publishing.
- EDWARDS, J., 2006. Foundations of Bilingualism. I: T. BHATIA och W. RITCHIE, ed., *The Handbook of Bilingualism*. Padstow, Cornwall: Blackwell Publishing Ltd, s. 7-31.
- GREGOR, E., 2003. *Russian-English code-switching in New York City*. Doctoral thesis. Frankfurt am Main; New York: P. Lang.
- GROSJEAN, F., 2010. *Bilingual : life and reality*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- HÅKANSSON, G., 2003. *Tvåspråkighet hos barn i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- HAVERMEIER, H., 2015. *Deutsch-schwedisches Codeswitching an der internationalen Universität*. Doktorsavhandling. Göteborg: Institutionen för språk och litteraturer, Göteborgs universitet. <http://hdl.handle.net/2077/41147> [2017-04-25].
- ISURIN, L., 2011. *Russian Diaspora: Culture, Identity, and Language Change*. New York: Walter de Gruyter.
- JAKOBSON, R., 1960. Linguistics and poetics. I: T. SEBEEK, ed., *Style in language*. Cambridge, Massachusetts: The Technology Press of Massachusetts Inst. of Technology, s. 350-377.
- LABOV, W., 1978. *Sociolinguistic patterns*. Oxford: Blackwell.
- LISIK, L., 2011. *Особенности речи русскоговорящих иммигрантов в Швеции [Osobennosti reči ruskogovorjaščich immigranov v Švecii]*. Magisteruppsats. Göteborg: Institutionen för språk och litteraturer, Göteborgs universitet.
- MACSWAN, J., 2006. Code Switching and Grammatical Theory. I: T. BHATIA och W. RITCHIE, ed., *The Handbook of Bilingualism*. Padstow, Cornwall: Blackwell Publishing Ltd, s. 283-311.

- MARTIN-JONES, M., 2000. Bilingual classroom interaction: A review of recent research. *Language Teaching*, 33(1), s. 1-9.
- MARTIN-JONES, M., 1995. Code-switching in the classroom: two decades of research. I: L. MILROY och P. MUYSKEN, ed., *One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 90-111.
- MENG, K., 2009. Der kindliche Spracherwerb und seine Vermittlung in sprachlichen Interaktionen. I: M. BURD, R. ERAS och A. OTT, ed., *LIGHT : lanuage for integration and global human tolerance ; europäisches Modell zum Aufbau bilingualer Kindergärten / Teil 1: Theoretische Grundlagen und Praxis*. Berlin: Interkulturelle pädagogische Gesellschaft MITRA e.V, s. 14-34.
- MENG, K. och PROTASSOVA, E., 2016. *Deutsch und Russisch: Herkunftssprachen in russlanddeutschen Aussiedlerfamilien*. Mannheim: Institut für deutsche Sprache. <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bsz:mh39-46150> [2017-04-25].
- MILROY, L. och MUYSKEN, P., 1995. Introduction: code-switching and bilingualism research. I: L. MILROY och P. MUYSKEN, ed., *One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 1-14.
- PINEDA, D., 2008. "Куэссъ не получается са́мас, рушас полегче [Kuess' ne polučaetsja sâmas, rušas polegče]" – codeswitching on the Kola Peninsula. *Poljarnyj Vestnik: Norwegian Journal of Slavic Studies*, 11, s. 47-62.
- POPLACK, S., 2004. Code-switching. I: U. AMMON, N. DITTMAR, K. MATTHEIER och P. TRUDGILL, ed., *Soziolinguistik: an international handbook of the science of language. Volume 1*. Berlin: Walter de Gruyter, s. 589-596.
- POPLACK, S., 1980. "Sometimes I'll start a sentence in Spanish y termino en español": toward a typology of code-switching. *Linguistics*, 18(7-8), s. 581-618.
- PROTASSOVA, E., 2003. Russisch und Finnisch : zweisprachige Migranten in Finnland. I: U. REITEMEIER, ed., *Sprachliche Integration von Aussiedlern im Internationalen Vergleich*. Mannheim: Institut für Deutsche Sprache, s. 201-220.
- RINGBLOM, N., 2012. *The acquisition of Russian in a language contact situation : a case study of a bilingual child in Sweden*. Doctoral thesis. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis : Department of Slavic Languages and Literatures, Stockholm University.
- RINGBLOM, N., 2001. *Code switching in face-to-face and telephone conversations among Russian-Swedish bilingual adults*. Research paper. Stockholm: Center for Research on Bilingualism, Stockholm University.

- SELTING, M., AUER, P., BARTH-WEINGARTEN, D., BERGMANN, J., BERGMANN, P., BIRKNER, K., COUPER-KUHLEN, E., DEPPERMAN, A., GILLES, P., GÜNTNER, S., HARTUNG, M., KERN, F., MERTZLUFFT, C., MEYER, C., MOREK, M., OBERZAUCHER, F., PETERS, J., QUASTHOFF, U., SCHÜTTE, W., STUKENBROCK, A. och UHMANN, S., 2009. Gesprächsanalytisches Transkriptionssystem 2 (GAT 2). *Gesprächsforschung - Online-Zeitschrift zur verbalen Interaktion*, 10, s. 353-402. <http://www.gespraechsforschung-ozs.de> [2017-04-25].
- TURUNEN, A., 2013. *Kodväxling och dess funktioner i klassrummet. En jämförelse mellan svensk- och engelsklärare på gymnasiet*. Masteruppsats. Jyväskylä: Jyväskylä universitet. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201310102450> [2017-04-25].
- WEI, L., 2007. Dimensions of Bilingualism. I: L. WEI, ed., *The bilingualism reader*. New York, NY: Routledge, s. 3-22.
- WEI, L., 2008. Research Perspectives on Bilingualism and Multilingualism. I: L. WEI och M.G. MOYER, ed., *The Blackwell Guide to Research Methods in Bilingualism and Multilingualism*. Singapore: Blackwell Publishing Ltd., s. 1-17.

Stockholms universitet
SE-106 91 Stockholm
Telefon: 08 – 16 20 00
www.su.se

Stockholms
universitet